

ITSASOKOAK

MARÍTIMAS

ITSasmuseum

Zbk.

03

UZT 2021

55

*Itxasoan hur guzia, zeruietan izarra,
oihanetan itzalorei, lur guzian belharra
egunari iguzkia, gau geltzari ilhuna
lehen faltaturen dira ezi hura gugana,
bailenetan egiazki gu bagaude hargana.*

Bernat Etxepare

Linguae vasconum primitiae, 1545

SARRERA

Urteurren bat ospatzeak iraupen bat ospatzeko balio du, eta, begirada altxatuz, hasieratik igarotako denboraz, bilakaeraz eta jarraitzeko aurrean dugun bideaz jabetzeko. Duela gutxi 25 urte bete dira Museoaren Fundazioa sortu zenetik, eta azaroan 18 urte beteko dira ireki zela. Beraz, museo gaztea da oraindik, eta pixkanaka helduaroan sartzen ari da, bere bilduma eta proposamena hobetuz. Baina gaztetasun hori Bilboko Diques Secos sozietateak 1868an ireki zituenetik 153 urte bete dituzten dikeetan errotuta dago. Gero, Ontzien Eraikuntza eta Konponketako Euskalduna Konpainian integratu ziren, Itsasmuseumen bildumaren zati izatera pasa ziren arte.

Dike eta kai horietan zaharberritu da *Kulixka*, Isuntza Arraun Elkarteak laguntza-ontzi gisa erosi duen yatea. Horrek indartu egiten du Erain proiektuaren posizionamendua, eta esku hartzeko aukera zabaltzen du, *Nuevo Anchústegi* ontzitik hasita (horri lotutako zaharberritze zientifikoaren proiektu osoaren fokua izaten jarraitzen du), interes historikoko zurezko beste ontzi batzuetaraino, Murelagan eraiki baitzen 80ko hamarkadaren hasieran.

Dike horietan egon zen askotan Agustin Ibarrola gure itsasadarreko lanaren, lantegien, ontziolen eta industriaren indarra bereganatzeko 70eko hamarkadan, Irrintzi Ibarrolak komisariatutako *Ibarrola itsasadarrean: ura, burdina, sua eta airea* erakusketak jasotzen duen obran.

Azkenik, "*Itsas istorioak*" atalean, Itsaslaguneko Juanmari Rekalderen eskutik goza dezakegu, beti bezala, itsas artxibo, prentsa eta erregistroetan arakatuz, itsasontzien, hondoratzeen eta erreskateen istorioak dakarzkigu-eta.

Jon Ruigómez Matxin
Itsasmuseum Bilbao

**PIEZA. Itsasmuseumeko
itsas bildumari balioa
emateko atala, pieza
nabarmenduaren, pieza
zaharberriaren edo
dohaintzan jasotako
ondasunaren bidez**

Itsas Museoko dike lehorren 153. urteurrena

Itsasmuseum

2018an, dike horiek eraiki zireneko 150. urteurrena zela-eta, dokumental bat egin genuen **Fer Navarro** ikus-entzunezko errealityzadorearen eskutik. Bideoa ikustera animatzen zaituztet, baina orain dikearen hiru une nagusiak azpimarratu nahi nituzke: eraikuntza, integrazioa Euskaldunan eta Museoaren parte den gaur egungo unea.

Lehen puntuak, beraz, dike lehorren eraikuntzari egiten dio erreferentzia. **Juanmari Rekaldek**, Bizkaiko Artxibo Historiko Probintzian egindako ikerketalariari esker, **Serapio de Urquijo**

notarioaren aurrean sinatutako bi eskritura aurkitu ditugu. Lehen 1866ko ekainaren 4koa da, eta dike berrien hargintza-lanak egiteko baldintzak zehazten ditu.

Dikeen neurriei buruzko xehetasun ugari eman ondoren, notario-eskriturak jakinarazten digu kalitate oneko materialak erabili behar direla, hala nola Iturrigorriko harrobietatik ekarritako harlangaitzezko harria eta Galdakaoko harrobietako harlanduzko harria, eta zehazten du mortero-nahasketarako harearen zati bat Portugalera galeteko barratik etorri behar dela.

Bigarren eskritura 1866ko uztailaren 21ekoa da. Horren bidez, **Ezequiel de Urigüenek**, **Santiago de Arana y Ansótegui** ontzien eraikitzaileak; **Luis de Abaitua y Adaro** merkatariak; **Eduardo Coste y Villosola** merkatariak, eta **Gregorio de Pradera y Maguregui** merkataria "San Mames Peco" izeneko tokiari dike nagusi bat eta beste dike txiki bat eraikitzeke sozietatea formalizatu zuten.

Interesgarria da, halaber, prentsak nola jasotzen duen duela 150 urteko inaugurazioaren gertaera,

dokumentalean ikusi den bezala, **Teófilo Guardek** hain zehatz kontatzen duena.

Santanderreko *El Diario de Comercio* egunkariak honako adierazpen hau egin zuen egun horretan:

Itsas merkataritzak duen premiarik larrienetako bat da dikeak eraikitzea, ontziek, ahal duten ekonomiarekin, maiz behar dituzten konponketak eroso eta erraz egin ahal izateko.

Gure artean, zoritxarrez, ia ez dago behar den guztia, hala nola dartse-nak, non ontzi txikiak denboren zorroztasunetik babestu daitezkeen, eta dikeak, behar izanez gero, ontzi guztien konponketak egiteko. Horren ondorioz, ordaindu behar genuena baino askoz gehiago ordaintzen diogu atzerriari, ontzidiari, merkataritzari eta Herrialdeari kalte nabarmena eginez.

Horrela ulertu du Bilbok, eta gaiari garrantzi eta mugimendu erregularrereko portu batentzat duen garrantzia emanez, San Mamesen dartse-na eta dike baten obra burutu du.

Bestalde, *Irurac Bat* egunkariak gertaeraren jai-kutsua jaso zuen:

Oso itxura bikaina zuten dikeek inaugurazioaren unean, eta Inga-

lattera bisitatu dutenek dock zabal eta sendo haietako batean zeudela uste zuten. Ontzietan interesdunen familia eta lagunak ageri ziren, eta lurrean jendetza zalapartatsu bat, zeinaren aurpegietan lana eman-go zien obra bat amaituta ikusteak sortzen zien poza islatzen baitzen.

Bigarren mugarria dike lehorrak Euskaldunan integratzen diren uneari dagokio; izan ere, hobetu eta handitu egiten dira hirugarren dike batekin. Eta hemen berriro prentsara joko dut. 1905eko martxoaren 28ko *El Nervión* egunkariak honela dio hitzez hitz:

“Gaur goizeko itsasaldian, goizeko lehen orduan, dike berriaren inaugurazioa egiaztatu da, eta Ola-veagan Ontziak Eraiki eta Konpon-tzeko Euskalduna Konpainiak egin-dako hirugarrena da.

[Xehetasun teknikoak eman ondoren, kontatu egiten du]. Sota jaunaren aisialdirako GOIZEKO IZARRA yateak inauguratu du dike hori.

Ondoren, Meaure kapitain berriak zuzentzen duen AMA BEGOÑAKOA fragata eskola ederra sartu da, eta Ruperto Mendiguren dikeen kapitainak egin du maniobra. Bertan izan da kapitain beteranoa, haren aita, normalean Chomin gisa ezaguna

den Domingo Mendiguren jauna. Sota jaunaren etxe garrantzitsuko langilerik zaharretako bat da...”

Eta Sotaz ari garela... Ibañez, Ibarra eta Zabalaren liburuan, **Ramon de la Sotak** 1917ko ekainaren 9an Artagan-Mendi baporearen uretaratzea zela-eta eman zuen diskurtsoaren zati bat jasotzen da.

“Ez dut Bizkaiko ontzigintzaren historia egiteko txorakeria egin behar. Jakina da antzina-antzinatik bazirela ontziolak kostaldeko portu txiki guztietan.

Zuetako askok ezagutu dituzuen eta aranatarrei, garlitarrei, mendigurendarrei eta beste batzuei ospe handia eman zieten joan den mendearen bigarren erdiko eraikuntzak gogorazterea mugatu naiz.

Orduan, itsasadarraren bi ertzetan eraikitzen zen, Ripatik Zorrotzara, eta ontziola haietatik mila ontzi baino gehiago atera ziren, gure bandera itsasorik urrunetan ezagutzera emanez.

Baina bizitzako arlo guztietan etengabe Jainkoaren legea egiten ari den aurrerapenaren ondorioz, ontzigintzari burdina eta altzairua aplikatzeak iraultza ekarri zuen industria hartan, eta, ondorioz, zura lehen materia zuten ontziolak desagertu egin ziren”.

Esan dugu lehen mugarrria dikeak eraikitzea dela, bigarrena Euskaldunan integratzea, eta hirugarrena gaur egungoa, Itsas Museoak berreskuratzea.

1995eko martxoaren 7ko argazkian, Euskalduna nola geratu zen ikus daiteke, eta halaxe zegoen 1. dikea, 70eko hamarkadatik lurperatua, ontziolan ontziak konponitzeko jarduera murriztu baitzen.

Handik gutxira, 1996ko maiatzaren 31n, Bilboko Itsasadarra Itsas Museoa Fundazioa eratu zen, eta haren sortze-aktan ezarri zen lehen helburu programatikoa zela *“Museoa Euskaldunako dike lehorretan eta ondoko lurretan kokatzea, Abandoibarrako eremuan, zubi berritik ibaian behera”.*

Erakunde guztien eta eragile askoren babesa lortu zen. Funtz publikoak eta pribatuak lortu ziren. Esan dezakegu Museoari eta pertsona eta erakunde askoren ahaleginari esker dugula gaur egun dike horiek suposatzen duten eta gure bildumaren funtsezko parte diren lehen mailako ondare-multzoa. ■

[Bildumara joan](#)

ERAIN. Erain proiektuaren eta, zehazki, Antxustegi ontziaren zaharberitzearen bilakaeraren berri emateko atala

Kulixka yateko kubiarta zaharberitzea

Jon Ispizua San Nicolás

Itsasmuseumeko Erain tailerren helburuetako bat Euskal Herrian oraindik kontserbatzen diren zurezko ontzi tradizionalak kontserbatzen laguntzea da, nahiz eta Itsasmuseumeko ontzi-bildumakoak ez izan.

Hala, Lekeitioko Isuntza Arraun Elkartek *Kulixka* yatea erosi zutenean, 2020. urtearen erdialdean, konturatu ginen ontzia premiazko konponketa baten beharrean zegoela. Berehala, lankidetzazko esparru bat ezarri zen Itsasmuseumen eta Lekeitioko Isuntza Arraun Elkartean artean, Erain taile-

rrean zaharberitzeko.

Kulixka Bizkaian kontserbatzen diren tamaina horretako egurrezko itsasontzi bakanetakoa da. Lekeitioko Viuda de Murelaga ontzitegian eraiki zen 1980an, eta gure kostaldeko krosko tipikoa, bere garaiko arrantza-ontzien antzekoa, brankan "abaniko" handi bat, traineru erako popa eta kurbadura handi bat ditu.

Lan nagusia kubiarta konpontzea izan zen, trankanil-estalkietan esku hartu gabe. Kontuan hartu zen jatorrizkoen ezaugarri bereko materialekin lan egitea, 32 milimetroko lodierako irokozko taulak. Kubiartako taulak baei lotu zitzaizkien, 80 milimetroko A-2 kalitateko tirafondo herdoilgaitzak erabiliz.

Kubiarta zigilatzeke Sikaflex 290 DC Pro erabili zen.

Kubiartan esku hartzean brankako enbonoa, popako enbonoa eta bere bankua berreraiki behar izan ziren. Bankuaren kasuan, beheko aldetik ireki zen, hobeto garbitzeko eta, ondorioz, kubiarta hobeto kontserbatzeko.

Kabina ohol ustelak zeuden tokitan konpondu zen, eta zati handiak izan ez arren, euririk ez sartzeko konpondu egin behar ziren. Kabina brankan duen bankua berritu egin zen, desmuntatu egin behar izan baitzen haren azpian dauden taulak ordezteko.

Eraini buruz gehiago

Brankako baoak prestatzea

Kubiertaren brankako gunea, bikeztatu gabe Enbono zaharra kendu behar izan zen kubierta berregiteko

Kubiertako tirafondoetako zuloak estaltzeko ziritxoak jartzea

Estalkia lixatzea

Brankako enbonoa egitea

Trankanil-estalkiaren eta kubiartaren arteko juntura kotoiarekin bikeztatzea

Estalki-junturak zigilatzea eta lixatzea Sikaflex 290 Dc Prorekin

Popako aldearen ikuspegia kubiarta bernizatu ondoren

Brankako aldearen ikuspegia kubiarta bernizatu ondoren

Carlos Pueyo Itsas Museumeko boluntarioak marraztutako ontziaren irudia

Ontziaren ikuspegia, popa, kubiertoak lana amaitu ondoren

ALDI BATERAKOA.
Uneko aldi baterako
erakusketarekin zerikusia
duen alderdiren batean
sakontzeko atala

Agustin Ibarrolaren **trantsizio artistikoa**

Irrintzi Ibarrola

Itsas museoko *Ibarrola itsasadarreran: ura, burdina, sua eta airea* erakusketak **Agustin Ibarrolaren** ibilbide artistikoaren une berezi bat erakusten du. 60ko hamarkadan, Ibarrolak lan munduaren eta frankismoaren aurkako borrokaren ikonografia oso bat sortu zuen. Bere lanak benetako *irudi herrikoiak* ziren, eta gizakiaren esplotazioaren, herri langilearen bizi-baldintzen gogortasunaren, zapalduen minaren eta herriaren askatasun eta justiziaren irrikaren testigantza ematen zuten. 70eko hamarkadaren erdialdean, trantsizio demokratikoaren garaian, Ibarrolak ere bere trantsizio ar-

tistikoaren prozesua jasan zuen. Trantsizio garaiko askatasunak berreskuratzearekin, artistak bere jarrera militantea lasaitzeko ezinbesteko beharra sentitu zuen, berak aitortzen zuen moduan, errealismo simple eta demagogiko batera ez mugatzeko eta bere lengoaia plastikoaren arazketan aurrera egiteko. Bere mihiseetan, gero eta sinpleago eta eskematikoago diren elementu figuratiboekin batera, tentsio geometriko eta kromatikoak agertzen hasten dira, zehaztasunez trazatutako lerro paraleloen multzoek hartutako espazio plastikoekin eraikitzen direnak. Zaila da aldi horretan hain obsesiboki erabilitako baliabide estetiko hori artistaren paletan nola sortu zen zehaztea. Ibarrolak berak dioenez, lerroek espetxeko barroteen oroitzapenaren gauzatze plastikoa irudikatzen dute (Burgos 1962-65 eta Basauri 1966-1969), baina, horretan kontraesanik dagoenik ulertu gabe, miresten dituen **Fernand Leger** eta **Piet Mondrian** bezalako artisten eraginari ere egozten dio. Nolanahi ere, diskurtso piktoriko Ibarrolartarraren lehen planora itzultzen da 57. taldeko *espazio plastikoaren interaktibitatea*, kolorearekin, le-

rroekin, formekin, hondoaren eta formaren arteko erlazioarekin, planoen arteko erlazioarekin, dialektika positibo-negatiboarekin lotutako legeekiko kezka.

Duela 20 urte 57. taldearekin aztertutako kontzeptu analitikoei berriro heldu baino, Ibarrolak espazio plastikoaren interaktibitatearen interpretazio pertsonala egiten du eta *lerro estrukturala* deritzonaren lehen bertsio bat aurkitzen du; lerro horrek ez du fenomeno naturalista bat sortu nahi, baizik eta espazio ez-errenazentista bat egituratzen du, espazio kubista bat: atzean dagoena, hondoa, aurrera dator eta irudia zehazten eta eraikitzen du. Planoek elkarri eragiten diote. Azken batean, aurreko etapan koadroaren elementu figuratiboetan zegoen intentsitate dramatikoa orain tratamendu espazialaren osagai estetikoetara transferitzen da.

Itsasmuseumen aurkeztutako erakusketaren helburua da artista mekanismo sortzaile berri bat aurkitu duela jabetzen den une zehatza erakustea. Sormenezko emankortasun bizikoaldi hori erakutsi nahi da, non Ibarro-

laren artearen bi osagai horiek, soziala eta analitiko-espaziala, elkarrekin aurkitzen eta bizitzen hasten diren. Une esanguratsua da Ibarrolaren ibilbidean; izan ere, mihise horietan garatutako hondoaren eta formaren, lerroaren eta kolorearen arteko harremanari buruzko kontzeptu analitikoek ahalbidetu zioten, jada 80ko hamarkadan, Omako basoan barneratzea eta lehen marra zuri hura marraztea, zeinarekin *ikuspegi errenazentista alderantzikatu* eta hiru dimentsioko espazio batean bi dimentsioko irudiak sortu nahi izan baitzituen. Jarraian etorri zena, Omako Basoa, Llanesko Memoriaren Kuboak, Allarizko O´Rexo Ekoespazioa eta Muñogalindoko Harriak (Ibarrola Garozan) artearen historia dira dagoeneko. Artearen eta naturaren historia. ■

[Aldi baterako erakusketak ikusi](#)

ITSAS ISTORIOAK. Itsas gaietako artikuluak edo itsasoarekin zerikusia duten pertsonen elkarrizketak dituen atala

SANTANDER BILBAO **baporea**

Juan María Martín Rekalde

XIX. mendean, Bilbo eta Santander arteko lehorreko komunikazioa Balmaseda, Bercedo, Lanestosa, Ramales, La Cabada eta Puente Solísetik igarotzen zen, Irús (Mena bailaran), Tornos eta Alisas (Santanderren) zeharkatuz.

Mende horretako berrogeita hamarreko hamarkadaren amaieran, *"Kostako bidea"* izenekoa ireki zen: Bilbotik irten ondoren, Somorrostro, Castro Urdiales eta Solares igarotzen zituen eta Santanderrera iristen zen.

Bide berri honek, aurrekoak baino askoz kilometro gutxiagorekin,

Treto itsasadarra zeharkatzeko eragozpena zuen, Asón ibaiaren bokalean, unama bidez atoian zihuan gabarra batean egiten zena, baina, ibaiaren gorakadak, euriegatik edo elurra urtzeagatik, zerbitzua bertan behera uztera behartzen zuen.

Arrazoi horien ondorioz, itsas garrailoa eragin korragoa zen, bai zamarako, bai bidaiarientzako.

Pedro de la Colina merkatari bilbotarrak Glasgowko **Tomás Wintgate & Co** jaunei, 1856an, bapore baten eraikuntza enkargatu zien. *SANTANDER BILBAO* izena jarri zioten bi hiriburu horiek elkartu behar zituelako.

Glasgowra joan zen jasotzera **Ramón Ezequiel de la Mar** kapitaina, eta eraikitzailearen ahaldun gisa, salmenta legez tatu zuen Bilbon. Bilboko barra zeharkatu zuen, 1856ko urriaren 9an, ostegunarekin, goizeko 8:30ean.

"Irurac Bat" egunkari bilbotarrak honela deskribatu zuen:

Itsasontzia burdinazkoa eta helizekoa da, sei oineko kalatua du eta 18 oin ingeleseko erruna; bi makina

kolektibo ditu; goletaz tresnaturik dago, eta txopa motzean bi armarri ditu, Bilbo eta Santanderreko armekin, lelo hori duen zinta batez inguraturik eta horiek inguratzen dituzten bi eskuk, bi ahurrek eutsita.

Gainean eta bi armarren gailurra ukituz, koroa bat dago, branka kliper motakoa da, eta brankaren gainean merkataritza irudikatzen duen estatua handi bat dago, hari buruzko ezaugarri ezberdinez inguratua. Makinaren indarra 60 zaldi nominalakoa da.

Ganbera nagusia brankan dago, makineriaren zarata urruntzeko, eta sofa luzeak dituen egongela

handi bat du. Sofak dotore jantzita daude eta halako moldez jarrita, non bizkarralde bigunak 7 oin luze-ko etzaleku bat eratzen baitu erabilera horretarako balio izatea nahi denean. Erdian, mahai bat dago, eta behar bezala apainduta dago, baita apaingela bat ere, bertan dauden andreentzat. Bigarren ganbera, nahiz eta oso erosoan izan, lehenengoa baino gustu gutxiagorekin jantzita dago, baina zabala eta handia da. Kapitainaren gela oso ona da, eta itsasontzian ez da falta bidaiarientzako nabigazio-sistema onak eskatzen duen ezer.

Lotzen zituen bi hiriburuetakoren prentsak etengabe goraiatu zi-

Roberto Hernándezek egindako "El Ilustrador de Barcos" birsorkuntzan SANTANDER BILBAO baporea ikusten da, Santanderrako bidean, Castro Urdialeseko Jasokunde Andre Mariaren elizaren bidez utzita.

tuen 28 metroko luzera zuen bapora dotore horrek merkataritzari eskaintzen zizkion zerbitzu onak.

1858ko abuztuaren 6an, ostiralekin, Santanderretik irten zen, eta, behe-lainoagatik, Nojako mendia Santoñakoarekin nahastu zuten. Ondorioz, ontziak *“Las Liebres”* harrien kontra jo zuen, Nojako hondartzaren parean, eta aurrerago hondoa jo zuen.

Bidaiariaren zati bat txalupan sartu zen, eta, nerbioen ondorioz, popako besoa erriatu eta brankako aparailutik zintzilik geratu zen, bertikalean, denak uretara eroriz.

Beste txaluparekin eta zenbait arrantzarako batelekin, gainerako bidaiariei eta tripulazioari lagundu zieten.

Istripuan 8 biktima izan ziren, horien artean adin txikiko bi haur.

Berrirori flotarazteko ahalegin huts baten ondoren, baporea erabat galdu zen.

IBARROLA ITSASADARREAN: URA, BURDINA, SUA ETA AIREA

ZURA ETA URA

Irailaren 26ra arte

LEOPOLDINA ROSA

UNA HISTORIA DE HOY
GAUR EGUNGO ISTORIO BAT

**Eman alta Itsasmuseum Komunitatean
eta harpidetu gure newsletterrean!**

www.itsasmuseum.eus

ORDUTEGIA

Astartetik igandera

11:00 - 19:00

JARRAITU GAITZAZU!

ITSASMUSEUM BILBAO

UDAKO JARDUERAK

Familiantzako bisita gidatuak

(12 urtetik gorako adingabeak)

Larunbatetan 12:00etan gaztelaniaz eta
16:00etan ingelesez

Igandetan 17:00etan euskaraz

**Haurrentzako itsas tailerrak
elebitan (4-11 urte)**

Uztaila eta abuztua, 12:00etatik 13:30era

1. eta 3. igandea: "Akademia pirata"

2. eta 4. igandea: "Itsasoko soinuak"